

**İRAN-HAMAS
EKONOMİK İLİŞKİLERİ**

Birkan Kemal Ertan

Kasım 2021 © İnan Araştırmaları Merkezi (İRAM). Bu eserin bütün hakları saklıdır.

Bu eser İRAM'dan yazılı izin alınmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz. Metnin dijital versiyonu için www.iramcenter.org adresini ziyaret ediniz. Dijital kopya bu siteye aktif link verilerek kısmi olarak paylaşılabilir.

Burada ortaya konulan görüşler öncelikli olarak yazara aittir ve İRAM'ın kurumsal görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İRAM Ekonomi Dizisi : 27
İRAM Ekonomi Koordinatörü : Prof. Dr. Murat Aslan

Genel Yayın Yönetmeni : Dr. Turgay Şafak
Yayın Koordinatörü : Alper Tok

Editör : Hasret Karali Yurduseven

Mizanpaj : Hüseyin Kurt

İnan Araştırmaları Merkezi

Oğuzlar Mah. 1397. Sok. No.: 14 Çankaya/Ankara/Türkiye

Tel: +90 (312) 284 55 02-03 | Faks: +90 (312) 284 55 04

e-posta: info@iramcenter.org | www.iramcenter.org

İstanbul

Üst Zeren Sokak No: 40 Levent/Beşiktaş/İstanbul/Türkiye

Tel: +90 212 264 35 81 | +90 212 268 33 00 Faks: +90 212 264 35 18

e-mail: iramistanbul@iramcenter.org | www.iramcenter.org

İRAM

İran Araştırmaları Merkezi

İran-Hamas Ekonomik İlişkileri

Iran-Hamas Economic Relations

روابط اقتصادی ایران و حماس

Birkan Kemal Ertan

2019 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümünden “Magna Cum Laude” (Yüksek Onur) seviyesinde mezun oldu. Hâlihazırda Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat Bölümünde yüksek lisans eğitime devam etmekte ve başta İran ekonomisinin makro değişkenleri olmak üzere iktisat teorisi ve otomotiv endüstrisi alanında çalışmalar ve araştırmalar yapmaktadır. Farsça ve İngilizce bilmektedir.

İRAM
YAYINLARI

Perspektif

İÇİNDEKİLER

Giriş	4
1) Ekonomik İlişkilerin Temeli ve Özellikleri	4
2) Ekonomik İlişkilerin Tarihi	6
3) Ekonomik İlişkiler Hangi Kanallar Aracılığıyla Gerçekleşiyor?	8
4) İran'da Hamas: Yöneticiler ve Halk	10
Sonuç	10
Kaynaklar	11

Şekiller

Şekil 2: İran ve Hamas Arasındaki Transfer Kanalları	8
Şekil 1: İran-Hamas Ekonomik İlişkilerinin Özellikleri	5

ÖZET

- İslam Devrimi ile İran, bölgesindeki İslami örgüt ve oluşumları; siyasi, ideolojik ve ekonomik olarak kendine çekmeyi başarmıştır ve bunlardan biri de 1987’de kurulan Hamas’tır.
- 1990’lı yılların başında başlayan ilişkiler, birçok boyutta gelişmiş ve Suriye İç Savaşı’na kadar kesintisiz devam etmiştir.
- Ancak Suriye İç Savaşı ve bölgedeki diğer gelişmeler nedeniyle Hamas ile İran’ın arası açılmış ve ekonomik ilişkiler gerilmiştir.
- Hamas’ın taviziyle uluslararası kısıtlar altındaki ekonomik ilişkiler, tüzel ve özel kişilerin illegal araçları kullanarak kaldığı yerden devam etmiştir.
- Bölgesel ve uluslararası gelişmelere bağlı olarak ilişkilerde negatif dalgalanmalar yaşansa da iki aktörün yaşadığı tecrübeler, ilişkilerin devam edeceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hamas, İran, Suriye İç Savaşı, İran Ekonomisi, Yaptırımlar

SUMMARY

- Following the Islamic Revolution, Iran has successfully attracted Islamic organizations and establishments in its region, and one of these organizations is Hamas which was established in 1987.
- The relations which started in the early 1990s have developed on many dimensions and continued without any interruption until the Syrian Civil War.
- Nevertheless, due to the Syrian Civil War and other developments in the region, Hamas and Iran have grown away from each other, and the economic relations have regressed.
- Thanks to the compromise of Hamas, economic relations that have international limitations have resumed through the usage of illegal means by natural and legal persons.
- Even though relations encountered negative inconstancies because of regional and international developments, the experiences of the two actors show that the relationship will continue.

Keywords: Economy of Iran, Hamas, Sanctions, Syrian Civil War

چکیده

- در پی انقلاب اسلامی، ایران توانسته است بیشتر سازمانها و تشکلات اسلامی منطقه را به خود جذب کند. جنبش حماس که در سال ۱۹۸۷ تأسیس شده، یکی از این سازمانها بوده است.
 - این روابط که از اوایل دهه ۱۹۹۰ شروع شد، در ابعاد مختلف توسعه یافته و تا زمان جنگ داخلی سوریه، بدون هیچ وقفه ای ادامه یافته است.
 - با این اوصاف، جنگ داخلی سوریه و سایر تحولات منطقه، موجب دور شدن حماس و ایران از یکدیگر شده و در نتیجه، روابط اقتصادی آنها نیز دچار افول گردیده است.
 - بعد از احیای روابط بین ایران و حماس، روابط اقتصادی ای که با محدودیتهای بین المللی همراه بوده، با استفاده از ابزارهای غیر قانونی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی از سر گرفته شده است.
 - با وجود اینکه روابط ایران و حماس به دلیل تحولات منطقه ای و بین المللی، با بی ثباتی مواجه شد، اما تجربیات و نیازها نشان می دهد که روابط آنها ادامه خواهد یافت
- کلیدواژه ها:** اقتصاد ایران، حماس، تحریم، جنگ داخلی سوریه

Giriş

1979 İran İslam Devrimi, Orta Doğu'da birçok İslami örgüt ve oluşumu heyecanlandırmış ve söz konusu örgüt ve oluşumları harekete geçirmiştir. 1987'de kurulan Hamas da bu örgütler arasında yer almaktadır. 1990'ların başında başlayan ilişkiler, mezhep temelli görüş ayrılıklarına rağmen siyasi olarak sınırlı kalmayıp birçok boyutta gelişmiştir. Özellikle alan uzmanları tarafından gözdüğü edilen ikili ilişkilerin ekonomi boyutu kritik bir öneme sahiptir.

1990'lı yıllarda başlayan ilişkilerin temeli her ne kadar siyasi ve ideolojik olarak açıklansa da Hamas'ın finansal kaynak arayışı, İran ve Hamas arasındaki ilişkilerin kıvılcımını oluşturmuştur. Faaliyetlerini devam ettirme ve Fetih Hareketi ile rekabetini sürdürmek amacıyla finansal destek ihtiyacını karşılamak isteyen Hamas, İran ile yakın ekonomik ilişkiler geliştirmiştir. Suriye İç Savaşı'na kadar kesintisiz süren pozitif ekonomik ilişkiler, iç savaştan sonra bir müddet negatif bölgeye çekilmiştir. Hamas bu süreç içerisinde başta Katar olmak üzere Müslüman ülkelerden finansal destek sağlasa da bu ülkeler, İran kadar cömert olmamıştır. Buna ilave olarak Hamas'ın ABD, İsrail ve birçok Batılı ülke tarafından terör örgütü olarak tanımlanması; bu ülkelerle karşı karşıya gelmekten kaçınan Müslüman ülkelerin, Hamas için risk almasını engellemiştir. 2017'den itibaren Hamas'ın bölgedeki gelişmelerle ilgili tavırlarından taviz vermesiyle ikili ekonomik ilişkiler tekrardan kurulmuştur. Ancak içsel ve dışsal kısıtlar nedeniyle iki ülke arasındaki ekonomik transferler legal yollarla gerçekleşmemektedir. Bu noktada ikili ilişkilerde özel şahıslar ve tüzel kişilikler kritik rol oynamaktadır.

Bu yazıda ilk olarak İran ve Hamas arasındaki ekonomik ilişkilerin temeli ve özellikleri incelen-

rek ilişkilerin seyri tarihsel perspektifte verilecektir. Daha sonra ekonomik ilişkilerin hangi kanallar aracılığıyla gerçekleştiği ve tek taraflı olan ekonomik ilişkilerin, İran'da nasıl karşılandığına değinilecektir. Ardından ekonomik ilişkilerin geleceği; cari ve geçmiş gelişmeler ışığında değerlendirilecektir.

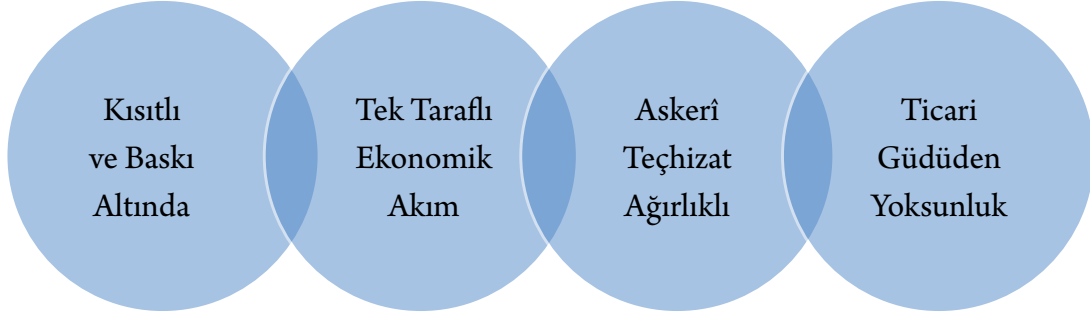
1) Ekonomik İlişkilerin Temeli ve Özellikleri

Ayetullah Humeyni önderliğinde gerçekleştirilen 1979 İran İslam Devrimi, İran sathında büyük bir etki yaratırken bölgedeki İslami grupların siyasi görüşlerinin, mezhep fark etmeksizin bir dayanak ve uygulama noktası olmuştur. Kapsamlı teorik ve dinî altyapısı olan İran İslam Devrimi, sürekli yenilenmek ve bu yenilenmeyi sürdürürken başka ülkelere de ihraç edilmek amacı taşımaktadır. Ayetullah Humeyni, diğer İslam ülkelerinin de İran İslam Devrimi'nden ilham almasını istemiş ve Devrim ihracı konusunu birçok konuşmasında ve eserinde dolaylı ya da direkt olarak ifade etmiştir. Bu İslam ülkelerinin başında, bulunduğu topraklarda uzun yıllardır var olma mücadelesi veren Filistin gelmektedir. İran'ın Filistin'e yönelik ilgisini, ülkenin birçok şehrinde çeşitli şekillerde görmek mümkündür. Örneğin başta başkent Tahran olmak üzere ülkenin birçok noktasında, sokak ve cadde isimleri Filistin mücadelesi ile ilgili sembol isimlerle anılmaktadır. Metro istasyonlarında da Filistin ile ilgili bazı kabartmalar, resimler ve propaganda yazıları bulunmaktadır.

Filistin'in özgürleştirilmesi, yeni İran İslam Cumhuriyeti yönetimi için Devrim'in ilk yıllarından itibaren çok önemli bir politik, kültürel, askerî ve ekonomik konu olmuştur. Devrim'in kendi hedeflerini gerçekleştirebilmesi için Filistin'in özgürleştirilmesi ile ilgili faaliyetler ve hedefler bu bağlamda önemli bir noktadadır. Dış politikada ABD-İsrail temelli Batı düşmanlığını dayanak noktası olarak

Şekil 1: İran-Hamas Ekonomik İlişkilerinin Özellikleri

Kaynak: İRAM uzmanları tarafından hazırlanmıştır.

gören Devrim'in müesses nizamı, Filistin'in özgürleştirilmesi ve siyonist rejimin Filistin'den atılmasıyla ilgili olarak uluslararası camiada pasif ve aktif diplomatik eylemlerde bulunmaktadır. Bunun yanında kültürel anlamda Filistin halkına maddi ve manevi yardım, İran'ın yumuşak gücünü kullanarak kültürel İran düşüncesini yayması, Kum merkezli Şiiliği yayma, İran'ın İslam ülkeleri arasında Filistin davasına sahip çıkan ülke olarak öne çıkma çabası ve askerî anlamda Filistin'in jeopolitik konumunu kullanarak İsrail'i kısıkaç altına almaya çalışmasıyla ilgili faaliyetler İran'ın "Filistin" ajandasında yer almaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında da İran, Filistin'in bilhassa "İslami" olarak özgürleştirilmesine finansal olarak destek olmakla beraber coğrafyanın jeopolitik konumunu kullanarak Akdeniz'in ekonomik faydalarından yararlanmayı da hedeflemektedir.

İran için Filistin'in özgürleştirilmesi konusunda "İslami" olma vurgusu büyük önem taşımaktadır. Birçok politikasında mezhep taassubunu öne çıkarsa da Filistin konusunda, konuya sadece İslami olarak bakmaya çalışmaktadır. Bu sebeple İran'ın, Filistin ile ilişkilerinin temelinde "İslam" oldukça önemli bir rol oynamakta ve Filistinli aktörlerle bu şekilde ilişki kurmaktadır. Örneğin İran ile ismi geçen Filistinli aktörlerin büyük bir kısmı, İslami kimliğiyle öne çıkmaktadır ki bu aktörlerden biri

de Hamas'tır. Filistin'in özgürleştirilmesi konusunda net İslami bir tavır sergileyen ve Filistin'de siyasi ve askerî gücü olan Hamas, İran'ın Filistin'deki en önemli ortağıdır. Tarihsel süreç içerisinde, ilişkilerde siyasi olarak negatif dalgalanmalar olsa da iki aktör, Filistin'i İslami şekilde özgürleştirme noktasında birleşmektedir.

İki aktör arasındaki sıkı siyasi ve askerî ilişki, şüphesiz ekonomik ilişkileri de beraberinde getirmiştir. Ancak iki aktörün söz konusu ekonomik ilişkileri kısıtlar altında, resmî denetim ve verilerin uzağında gerçekleşmektedir. Ekonomik ilişkilerin bu şekilde gerçekleşmesinde hiç şüphesiz uluslararası baskının payı oldukça büyüktür. Hamas'ın birçok ülke tarafından resmî olarak "terörist" ilan edilmesi ve İran'ın üzerindeki "terörü destekleme" lekesi, baskının en önemli nedenini oluşturmaktadır. Ancak hem Hamas'ın hem de İran Devleti'nin üst düzey yöneticileri ayrıntı vermeden iki aktör arasındaki ekonomik ilişkinin çerçevesine sıkça değinmektedir (Abu Amer, 2019).

İki aktör arasındaki ekonomik ilişkilerin özelliklerinden biri, ilişkilerin tek taraflı olarak gerçekleşmesidir. Ekonomik ilişkiler, aktörler arasında karşılıklı olarak gerçekleşse de Hamas ve İran arasındaki ilişki, İran tarafından tek taraflı olarak gerçekleştirilmektedir. İlişkilerin temelini oluşturan ekonomik

faaliyetlerin akış yönü, İran'dan Hamas'a doğru olup Hamas'tan İran'a giden ekonomik akım yok denecek kadar azdır. Hamas'ın yerel ve uluslararası kısıtlar sebebiyle ekonomik gücünün az olması, ekonomik ilişkilerde İran'ı himayeci kılmaktadır. Her ne kadar İran, bu ekonomik ilişki yoluyla maddi bir kazanç sağlamasa da siyasi, askerî ve kültürel anlamda elde ettiği kazançlar ile bu açığı kapatmaya çalışmaktadır. Bunun yanında Hamas, İran ile ekonomik ilişkilerine daha pragmatist yaklaşmakta ve Hamas'ın bu yaklaşımı da ekonomik ilişkilerin tek taraflı olarak kalmasına sebep olmaktadır. Başka bir özellik ise ekonomik ilişkilerin büyük bir kısmının askerî alanda gerçekleşmesidir. Her ne kadar altyapı, finans ve diğer ekonomik faaliyetlerin hatırı sayılır bir payı olsa da askerî teçhizatlar, ekonomik ilişkilerde daha çok öne çıkmaktadır. İran'dan Hamas'a gönderilen askerî teçhizatlar, Filistin'de Hamas tarafından birleştirilmekte veya know-how¹ şeklinde sunulmaktadır.

Kısıt ve baskı altındaki ilişkiler, tek taraflı akım, çeşitli olmayan askerî odaklı ekonomik ilişkiler farklı bir özelliği daha meydana getirmektedir. Tüm bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda ekonomik ilişkilerin alışagelenden farklı olarak ticari güdüden arınmış, kâr odaklı olmayan bir yapıda olduğu görülebilir. İki aktör de kaçınılmaz olarak gerçekleştirdiği ekonomik ilişkilerinde kârdan ziyade politik hedeflerine yoğunlaşmaktadır.

2) Ekonomik İlişkilerin Tarihi

İki aktör arasındaki ilişkiler, 1990 Körfez Savaşı ve o dönemde İsrail-Filistin arasındaki barış sürecini hızlandırmak için ABD tarafından düzenlenen Madrid Barış Konferansı'ndan sonra başlamıştır. O dönemde yeni bir hareket olan Hamas, finansal kısıtlar sebebiyle faaliyetlerini tam anlamıyla gerçekleştiremiyor ve Müslüman ülkelerden kaynak

arıyordu. Hamas için İran hem ideolojik hem siyasi hem de ekonomik olarak oldukça iyi bir ortaklı (Levin, 2021).

Hamas ve İran arasındaki ilişkiler, 1992'de İsrail'in Hamas üyeleri dâhil birçok Filistinliyi Lübnan'a sürmesiyle daha da derinleşti ve bu dönemlerde Hamas, Tahran'da ofis açtı. Hamas, Lübnan'dayken Hizbullah ve Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) ile daha da yakınlaşmış ve onlardan askerî eğitim almıştır (Shani, 2018). İran, askerî eğitimin yanı sıra Hamas'a, mali destek de sağlamıştır. 1992 yılında Fetih Hareketi Lideri Yasir Arafat, İran'ın Hamas'a 30 milyon dolar verdiğini belirtmiştir. Ancak Hamas'ın İran'daki temsilcisi, 1993'te Filistin halkının direnişine destek olmak için İran halkının çeşitli yardımları olduğunu belirtse de Arafat'ın, Hamas'ın İran'dan 30 milyon dolar aldığı yönündeki iddiasını reddetmiştir. Ancak ABD Dışişleri Bakanlığı Terörle Mücadele Ofisi, Hamas'ın İran'dan kaynak sağladığına dair İsrail'in iddialarını desteklemiş ve 1993 yılındaki uluslararası terörizmle ilgili raporunda Hamas'ın İran'dan mali destek aldığını belirtmiştir. İsrail Savunma Kuvvetlerinin Ocak 1993 tarihli raporunda, İran'ın Hamas'a sağladığı toplam fonun, örgütün toplam bütçesinin yaklaşık %10'u olduğu iddia edilmiştir (HRW, 2002). Bununla birlikte ABD İstihbarat Direktörü James Woolsey, Ocak 1995'te Senato İstihbarat Komitesine verdiği ifadesinde, bu fonların sağlandığı tarihi belirtmeden İran'ın Hamas'a 100 milyon doların üzerinde para sağladığını söylemiştir. Buna ilave olarak da Ocak 1994'te Hamas, İran petrollerinden elde ettiği satışlardan yılda 10 milyon dolar kazanmıştır (Katzman, 1995).

Ekonomik ilişkiler, 2000'li yıllardan sonra daha da ileri bir düzeye taşınmıştır. İran'da, 2002 yılında Hamas ve İslami Cihad Örgütü (İCÖ) ile yapılan üst düzey bir toplantıda İranlı yetkililer, Hamas ve İCÖ'ye finansal yardımın artırılmasını

¹ Bir ekonomik birimin (çoğunlukla firma) kendi üretim, dağıtım ve işletme yöntemlerini, aynı iş kolunda çalışan ya da çalışmaya hazırlanan başka bir ekonomik birime satması veya lisanslamasıdır.

kararlaştırmıştır (HRW, 2002). Hamas'ın 2006 yılında, seçimlerde Fetih'e karşı ezici bir üstünlük sağlaması, siyaseten Hamas'ı güçlendirmiştir. Başbakan olarak seçilen İsmail Haniye, Aralık 2006'da Tahran'ı ziyaret etmiş, burada Devrim Rehberi Ayetullah Hamenei ve dönemin İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad ile görüşmüştür. Bu görüşmede, İran'ın Hamas'a 250 milyon dolar vereceği bildirilmiştir. 2008 yılında Gazze Savaşı (Dökme Kurşun Operasyonu) sırasında İran, Hamas'ı ekonomik ve askerî yardımlar ile desteklemiş ve Hamas üyeleri de bu desteği doğrulamıştır (Szrom, 2008).

Ekonomik ilişkilerin seyrinde 2010 yılından itibaren gerginlikler artmıştır. Bu gerginliklerin artmasının nedeni, Hamas ve İran'ın bölgede gerçekleşen olaylara farklı pencerelerden bakmasından kaynaklanmaktadır. Bölgede gerçekleşen ve fikir ayrılıklarının yaşandığı ilk olay, Suriye İç Savaşı'dır. Suriye İç Savaşı patlak verdikten sonra 2012 yılında, Hamas'ın net bir şekilde Esed rejimine muhalif olan Sünni gruplara destek vermesi, İran ile ilişkilerde bozulmaya neden olmuştur (Levin, 2021). İç savaş başlamadan önce uzun süre Halit Meşal ve Hamas'ın diğer üyeleri, Suriye'nin Hamas'a yardımlarına rağmen Esed rejimine karşı tavır almıştır. Esed rejiminin müttefiki olan İran da Hamas'a verdiği 23 milyon dolar değerinde olan finansman kaynağını kesmiştir. Buna ilave olarak 2013 yılında, Mısır'ın ilk defa seçimle başa gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin askerî cunta tarafından yönetimden uzaklaştırılması ve Gazze ile Mısır arasındaki tünellerin kapatılması, Hamas'ın finansal kaynaklarının darboğaza girmesine sebep olmuş ve bunun sonucunda Hamas, finansal krize sürüklenmiştir (Sherwood, 2014). Suriye İç Savaşı'na ilave olarak Yemen'deki gelişmeler karşısında meşru hükümetin yanında yer alan Hamas, İran tarafından

bir kez daha cezalandırılmış ve Hamas'ın finansal kaynakları daha da kısıtlanmıştır. İran'dan beklenen finansal kaynakları alamayan Hamas, yönünü Katar'a çevirmiştir. Ancak Katar, Hamas'a finansal desteğini İsrail ile sükuneti sürdürdüğü takdirde vereceği şartını koşmuştur (Aboujalal, 2020). Hizbullah kaynaklarına göre DMO, 2015 yılında Hamas'ın askerî sanayisine, İran'ın finansal kaynak krizi ve ilişkilerin gerilmesine rağmen 48 milyon dolar harcamıştır (Abu Amer, 2020). Buna ilave olarak üst düzey bir Hamas yetkilisi, siyasi olarak farklı bakış açılarına rağmen İran'dan gelen finansal desteğin durmadığını ancak bu desteğin istikrarlı olmadığını vurgulamıştır (Abu Amer, 2019).

Hamas'ın, 2017'nin ortalarından sonra İran ile ihtilafı bulunduğu konularda taviz vermesiyle ekonomik ilişkiler tekrardan kurulmaya başlanmıştır. İran'ın, Hamas için diğer finansal alternatiflere göre daha cömert olması, Hamas'ın İran ile tekrar ilişki kurmasına neden olmuştur. Buna ilave olarak Hamas'ın bünyesinde bulundurduğu bazı kuruluşların kapanması, çalışanların maaşlarındaki kesintiler ve diğer ekonomik aksaklıklar, Hamas'ı bir bakıma İran ile uzlaşmaya zorlamıştır (Abu Amer, 2019). Dönemin İsrail Savunma Bakanı Avigdor Lieberman yaptığı bir açıklamada, Hamas'ın 2017'de tünel ve silah yapımına harcadığı 260 milyon dolarlık meblağın çoğunun Tahran'dan geldiğini söylemiştir (Abu Amer, 2018). 2018 yılı itibarıyla İran, Hamas'a aylık yaklaşık 6 milyon dolar tahsis etmiş; 2019 yılında ise Tahran'da dokuz Hamas yetkilisi, Devrim Rehberi Ayetullah Hamenei ile yaptığı görüşmede Hamas'ın, İsrail'in füze stoklarının yeri hakkında bilgi vermesi karşılığında İran'ın Hamas'a yaptığı finansal desteği aylık 30 milyon dolara çıkarmayı teklif etmiştir (Bachner, 2019). Mayıs 2021 tarihinde Haniye, bir TV kanalında İran'ın cömert finansal destekleri için "Cesur direniş fon ve silah sağlayanlara; direniş finansal destek, silah ve teknoloji sağlamaktan

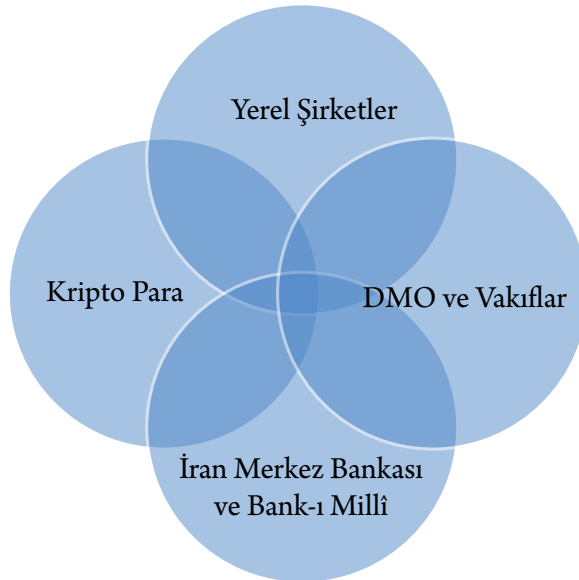

çekinmeyen İran İslam Cumhuriyeti'ne teşekkür ediyorum." demiştir (Truzman ve Dershowitz, 2021). Hamas'ın Gazze sorumlusu Yahya Sinvar da bir konuşmasında "Yeterli finansal kaynak var ve bunların büyük çoğunluğu İran'dan geliyor." demiştir (Radio Farda, 1400).

3) Ekonomik İlişkiler Hangi Kanallar Aracılığıyla Gerçekleşiyor?

Küresel sistemin en güçlü aktörü olan ABD'nin, 1997'de Hamas'ı "terör" listesine ekleyip Hamas'ın ve ona yakın olan gerçek ve tüzel kişilerin varlıklarına el koymasıyla Hamas'ın meşru transfer kanalları zarar görmüştür. Finansal kaynaklara erişimin Hamas için vazgeçilmez olması, onu alternatif transfer kanalları bulmaya itmiştir. Ancak yıllar geçtikçe başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin Hamas'ı "terör" listesine eklemesi, Hamas'ı daha da sıkıştırmış ve alternatif transfer kanallarını gitgide kaybetmiştir. Bu baskıya İsrail'in Filistin'i çevirme politikası eklendiğinde Hamas için finansal transferler neredeyse imkânsız hâle gelmiştir.

Şekil 2: İran ve Hamas Arasındaki Transfer Kanalları

İran ile Hamas arasındaki ekonomik ilişkiler, illegal veya bir kılıfa uydurulmuş transfer yöntemleriyle gerçekleşmektedir. Bu yöntemlerden ilki gerçek ve tüzel kişiler aracılığıyla gerçekleştirilen transferlerdir. Klasik olarak yerel ortaklar aracılığıyla birbirinden farklı karmaşık yöntemlerle İran'dan Hamas'a gelen para aklanmaktadır. Bu transfer yöntemi son zamanlarda çeşitli açıklar vermekte ve İsrail istihbaratı tarafından tespit edilmektedir. Ancak yerel ortaklar, istihbaratın radarına yakalanmamak adına sık sık şirketlerin ismini değiştirmektedir. Örneğin Aralık 2020'de İsrail Savunma Bakanı Benny Gantz, Gazze Şeridi'nde yerel bir ortak aracılığıyla İran'dan Hamas'a gönderilen 4 milyon dolara el konulduğunu açıklamıştır. Para transferinde adı geçen şahıslar ise İran'dan Hamas'a gönderilen para transferlerinin başaktörleri olan Gazzeli iş insanı Zuhir Shamalch ve ortağı Almarkesiya Lelitzrafah'tır (Times of Israel, 2020). Mayıs 2021'de Shamalch'a ait olan Arab Trading Company China ve ismi al-Markaziya li-Siarafa olarak değiştirilmiş al-Mutahadun for Exchange adlı iki borsa şirketi, İran'dan Hamas'a para transferi yaptığı için İsrail tarafından terör listesine alınmıştır (MEMO, 2021).

Kaynak: İRAM uzmanları tarafından hazırlanmıştır.

İran'dan Hamas'a para transferleri için başka bir yöntem ise İran'ın "devrimci" kuruluşlarıyla yapılan transferlerdir. Bu kuruluşlar arasında, başta DMO olmak üzere Hizbullah ve İran merkezli yardım vakıfları ve kuruluşları bulunmaktadır. DMO ve Hizbullah, Hamas'a doğrudan para aktarımı problemlili olduğu için devreye girmekte ve para transferlerini dolaylı şekilde gerçekleştirmektedir (HRW, 2002). Buna ilave olarak İsrail Savunma Bakanı Gantz, İsrail istihbaratına dayandırdığı bilgiye göre İran kaynaklı fonların, DMO Kudüs Gücünün Hamas'a verdiği bir desteğin parçası olduğunu ileri sürmüştür (MEMO, 2021). İmam Humeyni Yardım Vakfı ise Hamas için başka bir transfer mekanizmasıdır. Vakfın Lübnan şubesi, 2010 yılında Hizbullah'a fon sağladığı için ABD tarafından yaptırımlara tabi tutulmuştu. Vakıf düzenli olarak Gazze'ye insani yardım yapmakta ve İran, bu faaliyetleri Hamas ve İCÖ ile finansal bağlantılarını sürdürmek için kullanmaktadır. İran Kızılayı da benzer faaliyetler yürütmektedir. İran Kızılayı, insani faaliyetler adı altında Hamas'a ve İCÖ'ye finansal ve aynı destek sağlamaktadır. Ayrıca ABD'nin yaptırım listesinde bulunmaması, İran Kızılayının faaliyetlerini daha meşru bir zemine oturtmaktadır (Mansharof, 2020).

Filistin'deki İslami yapılanmalar üzerine çalışan İRAM kaynağına göre İran, vekil güçlerine ve müttefik olduğu aktörlere para transferi yaparken genelde yerel bankaları kullanmaktaydı. Özellikle bölgede birçok şubesi bulunan Bank-ı Millî, söz konusu para transferlerini yönetiyordu. Ancak hem İran'a uygulanan ABD yaptırımlarının derinliğinin artması hem de Hamas'ın İsrail istihbaratı tarafından sıkı sıkıya takip edilmesi, Bank-ı Millî'nin transfer işlemlerine ve diğer para transferi yapma kabiliyetine ket vurmuştur. Bundan önce Bank-ı Millî'nin Amman ve Şam şubeleri aracılığıyla para transferleri gerçekleştirilmiştir. Özellikle Hamas Lideri Halid Meşhal'in Şam'da uzun süre kalması, Şam'ı Hamas için bir finans merkezi hâline getirmiştir.

Şam'ın, Hamas için bir finans merkezi olması, İran'ın Suriye'ye sattığı petrol bağlamında da okunmalıdır. İran'ın Rus kamu kurumları ve Rusya merkezli şirketleri aracılığıyla Suriye'ye sattığı petrolün ödemesi direkt olarak DMO Kudüs Gücü, Hamas ve Hizbullah'a gitmektedir. Bu süreç şöyle işlemektedir: İran Merkez Bankası, Tabir Kiş adlı tıbbi malzeme üreten bir şirket aracılığıyla Rusya tarafına aracı faaliyetlerin bedeli için ödemeyi gerçekleştirmektedir. Sonraki adımda Promsyrioimport adlı Rus kamu şirketi, İran Ulusal Petrol Şirketine ait petrolü Suriye'ye ulaştırma sürecine eskortluk yapmaktadır. Son adımda ise Suriye Merkez Bankası, petrol ödemesini İran'ın vekil güçlerine yapmaktadır. Ancak ABD Hazine Bakanlığı, bu süreci tespit ederek sürece dâhil olan tüzel ve gerçek kişileri yaptırım listesine eklemiştir (ABD İran Sanal Büyükelçiliği, 2018).

2014 yılına ait ABD kaynaklı bir resmî rapora göre İran, Hamas'ın mutlak silah tedarikçisi ve Hamas güçlerinin eğitimi de İran tarafından sağlanmaktadır. İran'ın silahları çoğunlukla deniz yoluyla gitmektedir. Bu bağlamda Hamas için Sudan oldukça önemli bir konumdadır. Çünkü İran ile yaptığı askeri ve ekonomik transferler için Sudan'ı depo ve bağlantı noktası olarak kullanmaktadır. Ancak Sudan'ın İran ve Hamas arasında bağlantı noktası olduğu İsrail tarafından bilinmektedir. Örneğin 2012 yılında İsrail, Fecr-5 roketleri ile dolu Hartum'da bir depoyu bombalamıştır (ABD Temsilciler Meclisi, 2014).

Bölgedeki birçok İslami yapılanma gibi Hamas da geleneksel para transfer yöntemlerinin yanı sıra kripto paraları kullanarak finansal işlem yapmaktadır (Aboujalal, 2020). Kripto paranın diğer para transfer yöntemlerine göre takibinin daha zor olması ve üçüncü bir şahıs tarafından hesaba el konulmaması, Hamas'ın bu transfer kanalını kullanmasının öncelikli nedenleridir.

4) İran'da Hamas: Yöneticiler ve Halk

Filistin'in İran'ın net desteği ile İslami şekilde özgürleştirilmesi, İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasından bugüne kadar sürekli müesses nizamın ajandasında yer almıştır. Müesses nizam haricinde İran'da yer alan gruplar da sistem içerisinde yer almak, politik çıkar ve ideolojik bakış sebebiyle Filistin'in özgürleştirilmesi konusunda oldukça hassastır. Aslında İranlı siyasi erkânın mutlak olarak Hamas'a her koşulda desteğini belirtmesi, sistem içinde kalmak adına bir nevi zorunluluktur. Bu sebeple yöneticiler, sürekli olarak isteyerek veya istemeyerek Hamas veya benzeri bir grup için desteklerini yinelemektedir. Buna bağlı olarak da İran ve Hamas arasında gerçekleştirilen ikili ilişkilerde İran'ın Hamas'a olan finansal desteği ile ilgili pozitif açıklamaların gelmesi doğaldır.

Halk perspektifinden bakıldığında Hamas veya türev oluşumlara karşı bakış oldukça negatiftir. İran'ın, yaptırım ve ambargoların iç piyasadaki kötü etkilerine rağmen söz konusu oluşumlara finansal desteğini devam ettiriyor olması, İran halkının bu tür oluşumlara karşı muhalif bir tavır takınmasıyla sonuçlanmıştır. İran halkının bu düşüncesi sokak röportajlarına, İran sathında gerçekleştirilen protestolara ve sosyal medyaya sıkça yansımıştır. Örneğin neredeyse bütün İran'a yayılan 2017-2018 Protestoları ve Kasım 2019 (Benzin) Protestoları'nda atılan sloganlarda, İran'ın Filistin'e ve diğer ülkelere yaptığı finansal yardımlar eleştirilmiştir (The Iran Primer, 2020). Twitter'da birçok İranlı da çeşitli hashtagler ile İran'ın Filistin politikasını eleştirmiştir (VOA Farsi, 1400).

İran'da Hamas ve benzeri oluşumlar için yönetici ve halk arasındaki fikir ayrılığı bariz bir şekilde ortadadır. Yöneticiler, halk tarafından gelen yoğun muhalefete rağmen bu tür oluşumlara desteğini sürdürmeye devam etmektedir. Bu noktada İslam Devrimi'nin vadedtiği "Devrim ihracı" ve "halkçılık" hedefleri birbiriyle çelişmekte ve yöneticiler için Devrim ihracı nispeten daha ağır basmaktadır.

Sonuç

İran, İslam Devrimi'nden günümüze kadar Filistin'in özgürleştirilmesiyle ilgili yöntem olarak farklı görüşler sergilemiş olsa da bu bağlamdaki amacını daima korumuştur. Uluslararası yaptırım ve ambargolara maruz kalan İran, ekonomik durumunun kötüleşmesi ve transfer kanallarının işlevsiz hâle gelmesine rağmen başta Hamas olmak üzere Filistin'deki İslami oluşumlara finansal destek konusunda cömert olmaya çalışmış ve diğer Müslüman ülkelere nazaran destek konusunda daha az şart koşmuştur. Hamas, sıkı kısıtlar altındaki çaresizliği sebebiyle mezhebi ve siyasi farklılıkları bir kenara koyarak İran'dan gelen finansal desteği daima kabul etmiştir. Hamas liderlerinin Tahran yönetimi ile ilgili teşekkür ve destek mesajları İran'dan gelecek desteğin şartlar ne olursa olsun kabul edileceği anlamına gelmektedir. İki aktörün ikili ilişkilerdeki davranışları göz önünde bulundurulduğunda ekonomik ilişkilerin, meydana gelebilecek siyasi ve askerî risk ve görüş ayrılıklarına rağmen devam edeceği görülmektedir. İki aktörün de geçirdiği ağır tecrübeler, aradaki ilişkilerin, kısıtlara rağmen farklı yöntemler kullanılarak devam edeceğinin en önemli sinyalıdır.

Kaynaklar

- ABD İran Sanal Büyükelçiliği. (2018). “Treasury Designates Illicit Russia-Iran Oil Network Supporting the Assad Regime, Hizballah, and HAMAS”. <https://tinyurl.com/bafdj64z> [Erişim Tarihi: 15.11.2021].
- ABD Temsilciler Meclisi, Dışişleri Komitesi. (2014). Hamas’ Benefactors: A Network of Terror. (Yayın No: 113-213). <https://tinyurl.com/jcf2mzp2> [Erişim Tarihi: 15.11.2021].
- Aboujalal, R. (2020). Iran offers unconditional support to Hamas, Islamic Jihad. <https://tinyurl.com/4yrnfwhy> [Erişim Tarihi: 05.06.2021].
- Abu Amer, A. (2018). What is behind the Hamas-Iran rapprochement. <https://tinyurl.com/yhdtwkr8> [Erişim Tarihi: 10.06.2021].
- Abu Amer, A. (2019). Did Iran ever stop funding Hamas. <https://tinyurl.com/3jt3v44w> [Erişim Tarihi: 03.06.2021].
- Abu Amer, A. (2020). Hamas and Iran: More than an understanding, not quite a complete alliance. <https://tinyurl.com/h4k3rb5d> [Erişim Tarihi: 02.06.2021].
- Bachner, M. (2019). Iran said increasing Hamas funding to \$30m per month, wants intel on Israel. <https://tinyurl.com/vr6wdppb> [Erişim Tarihi: 06.06.2021].
- HRW. (2002). Erased In A Moment: Suicide Bombing Attacks Against Israeli Civilians. <https://tinyurl.com/56j9ydv5> [Erişim Tarihi: 19.05.2021].
- Katzman, K. (1995). Hamas’s Foreign Benefactors. Middle East Quarterly, 2(2), s. 33-38. <https://tinyurl.com/ekmh5ez8> [Erişim Tarihi: 02.06.2021].
- Levin, D. (2021). Iran, Hamas and Palestinian Islamic Jihad. <https://tinyurl.com/4k3vdz56> [Erişim Tarihi: 25.05.2021].
- Mansharof, Y. (2020). How Iran funds Palestinian Islamic Jihad. The Jerusalem Institute for Strategy and Security. <https://tinyurl.com/7uj96v6t> [Erişim Tarihi: 04.06.2021].
- MEMO. (2021). Israel declares 2 Gaza-based exchange firms ‘terrorist’ groups. <https://tinyurl.com/ys7n65ma> [Erişim Tarihi: 03.06.2021].
- Radio Farda. (1400). “Rehber-i Hamas: Be Endaze-yi Kâfi ez İran be Ma Pul mi Resed”. <https://tinyurl.com/kkz6knsj> [Erişim Tarihi: 24.10.2021].
- Shani, A. (2018). How the Advent of Suicide Attacks Put Hamas on the Map and Re-branded Islam. <https://tinyurl.com/kemh4p7w> [Erişim Tarihi: 30.05.2021].
- Sherwood, H. (2014). Hamas and Iran rebuild ties three years after falling out over Syria. <https://tinyurl.com/wxt7zxvj> [Erişim Tarihi: 09.06.2021].
- Szrom, C. (2008). Iran-Hamas Relationship in 2008. <https://tinyurl.com/e4pmtwby> [Erişim Tarihi: 10.06.2021].
- The Iran Primer. (2020). “Fact Sheet: Protest in Iran (1979-2020).” <https://tinyurl.com/5n9wcar5> [Erişim Tarihi: 22.10.2021].
- Times of Israel. (2020). Defense minister orders seizure of \$4 million sent by Iran to Hamas. <https://tinyurl.com/9hjk4j4a> [Erişim Tarihi: 02.06.2021].
- Truzman, J. ve Dershowitz, T. (2021). FAQ: Hamas. <https://tinyurl.com/yp2czwt> [Erişim Tarihi: 29.05.2021].
- VOA Farsi. (1400). “Vakneş-i Karboran-i İrani be Nekş-i Cumhuri-yi İslami der Tamin Mali Guruhha-yi Şebih Nizami-yi Filistin; Berhi Muhalif ve Berhi Muvaffak.” <https://tinyurl.com/34mf3pby> [Erişim Tarihi 22.10.2021].

“Tanıtım nüshasıdır, para ile satılamaz.”
“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5’inci maddesinin
2’nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.”

İRAM HAKKINDA

İran sahip olduğu tarihsel derinlik ve maddi güç etkenleri nedeniyle uluslararası ilişkilerde dikkate alınması gereken ülkelerden birisidir. İran ve Türkiye arasındaki köklü tarihî ilişkiler, sınır komşuluğu ve kapsamlı iş birliği de Türkiye açısından İran'ı çok yönlü tanımayı gerekli kılmaktadır. Bu gereklilikten hareketle 2016 yılında müstakil bir düşünce kuruluşu olarak Ankara'da kurulan İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) öncelikle İran'a ilişkin Türk kamuoyunu ve ilgilileri bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda birincil kaynaklara dayanarak saha araştırmaları, raporlar, analiz dosyaları hazırladığı gibi Türkiye'nin muhtelif disiplinlerdeki İran uzmanı ya da araştırmacısı gereksinimini karşılamak adına; dil kursu, staj/burs programı, proje ve lisansüstü tez desteği, atölye, ihtisas semineri gibi eğitim faaliyetleri de yürütmektedir. Aynı zamanda Türkiye'de İran'a ilişkin bilimsel çalışmalar gerçekleştiren akademisyenlere araştırmalarını paylaşabilecekleri bir platform sunan İRAM, ekonomiden iç politikaya, dış politikadan güvenliğe, Şiilikten toplum ve kültüre değin geniş bir yelpazedeki yayınlarını çevrim içi ve basılı olarak okurlarına sunmaktadır.

İRAN ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Oğuzlar Mah. 1397. Sok. No: 14
Balgat/Çankaya/Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 284 55 02 - 03
Faks: +90 312 284 55 04
e-mail: info@iramcenter.org
www.iramcenter.org

İRAN ARAŞTIRMALARI MERKEZİ İSTANBUL

İstanbul: Üst Zeren Sokak No: 40
Levent/Beşiktaş/İstanbul/Türkiye
Tel: +90 212 264 35 81 | +90 212 268 33 00
Faks: +90 212 264 35 18
e-mail: iramistanbul@iramcenter.org
www.iramcenter.org

"Bu çalışmanın tüm telif hakları İran Araştırmaları Merkezine (İRAM) aittir."